

„Múltunk ismerete nélkül, nem épülhet jövő”

Húszéves a Vas Megyei Honismereti Egyesület

Előzmények, elődök

Az 1960-as években kibontakozó, majd az 1970-es években országosan és megyeileg is megerősödő honismereti munkának az eredményei azoknak az elhivatott kutató-író embereknek a tevékenységét dícséri, akikben a patrióta érzések újra felerősödtek és ezzel másoknak is ösztönzést adtak a haza- és a szülőföldszeretet bátor megvallásához és az aktív cselekvéshez. Azokat a kutatókat, honismereti szakkörvezetőket és önkénteseket kell megemlíteni (sajnos legtöbbjük már nem lehet körünkben, de nevük, tevékenységük megyszerte ismert), akik mögött-mellett nagy szívóssággal sokan és lelkesen dolgoztak: pedagógusok, papok, közművelődési szakemberek, kétkézi munkásemberek, helyi vezetők. Az elődöknek kijáró tisztelettel kell emlékezni a kemenesaljai *Dala Józsefre*, *Laky Rezsőre*, *Káldos Gyula* könyvtárigazgatóra, *Nádasdy Lajos* református lelkészre. Az Őrség és Kőrmend is ismert egyéniségeket állított a mozgalom szolgálatába: *Madáchy Károlyt*, a sokoldalú kutató *Csaba Józsefet*, a népélet tárgyi, szellemi emlékeit gyűjtő *Szikszay Editet*, a pankaszi parasztszoznyot, *Avas Kálmánét*, a rábagyarmati *Ács Lászlót*.

Különös értéket képviseltek a néptanítói hitű kutatók, így a nagygeresdi *Pomogyi József*, a büki *Szabó József*, a csepregi *Wellner Lőrinc*, a csempeszkopácsi *Pungor Zoltán*, *Szakály Ferenc* sokoldalú munkálkodása. A megyeszékhelyen is több értelmiségi, múzeumi, könyvtári, levéltári szakember csatlakozott a munkához, mint pl. *Kuntár Lajos*, *Bárdosi János*, *Horváth Ferenc*, *Pethő Gyula*, *Bariska István* és még jónéhányan.

Goza Sándor, *Komjáthy Kálmán* és még több kétkézi munkás is sokat tett azért, hogy ez az önzetlen szolgálat vidéken is meggyökeresedett, maradandó értékekkel gyarapította a települések szellemi kultúráját. Ők és még sokan vállalták magunkra a gyűjtő, a feltáró és feldolgozó munkát, a megyei és országos továbbképzéseken szerzett elméleti ismeretekkel felvértezve, módszertani tapasztalatokban gazdagodva és a honismereti találkozók élményével átitatva végezték az önkéntes munkát és ezzel másoknak is példaképévé váltak.

Újrakezds és alapozás

Mint mindenütt az országban, 1990-ig Vas megyében is a Hazafias Népfront adott intézményes keretet a honismereti tevékenységnek. A kiteljesedő mozgalomban fontos szerepet töltött be a Megyei Honismereti Munkabizottság és „vezérkara”, mely a megyei szakintézményekkel (megyei könyvár, megyei múzeum, levéltár, művelődési központ) jól együttműködve országos élvonalba emelték a megyében végzett honismereti szolgálatot.

1990-ben fontos választás elé került a létszámában és szakmai tevékenységében erőteljes mozgalom képviselői vagy magányosan végzik tovább áldásos munkájukat, vagy megyei egyesület alapításával próbálják meg a civil lét még alig sarjadó, sok bizonytalanságot magában hordozó kereteit, cselekvési szintjeit megtalálni és új szakmai tartalmakkal megtölteni.

A lelkes és munkájukra joggal büszke aktivisták 1991. január 26-án Szombathelyen döntöttek arról, hogy egyesületbe tömörülnek és 66 fővel megalapították a Vas Megyei Honismereti Egyesületet. Az alapításban döntő előkészítő szerepet vállalt a Vasi Honismereti Közlemények szerkesztő bizottsága, mely javaslatokat adott a működés újszerű formáira, tartalmára, ösztönzést a megteremtett értékek fejlesztésére. Az alakuló ülés kimondta a Honismereti Szövetséghez való csatlakozás szándékát is.

Az alakuló ülésen a radikálisan megváltozott szervezeti élet irányítására vezetőséget választott, elnöke *dr. Szabó László*, a Vas Megyei Pedagógiai Intézet igazgatója (ismert helytörténeti kutató és publikáló szakember), titkára a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ vezetője, *Horváth György* lett.

Az egyesület taglétszáma folyamatosan nőtt, 1995-ben 89 személy és 5 közösség (a körmendi Csaba József Honismereti Egyesület, a celledömölki Honismereti Munkaközösség, a sárvári Honismereti Csoport, a csepregi Honismereti Kör és a veleimi Söptei Péter Mester Társaság) volt tagja az egyesületnek. Pártoló tagként rövidesen a Vas Megyei Könyvtárak Egyesülete is csatlakozott, ezzel számottevően erősödött a tevékenység szakmai bázisa. Az egyesület szervezeti élete rendszeres és kiegyensúlyozott volt, minden évben megtartotta közgyűlését, amit élénk gondolatcsere és népes részvétel jellemezett. A közgyűlések többségét vidéki városokban, községekben tartotta, mely alkalmat adott a helyi értékek, sajátosságok megismerésére is. Ez a módszer helyesnek bizonyult, mert a választott településre, tájegységre is kuszgázó hatással volt, növelte az önkéntesek ügybuzgalmát, erősítette a helyi összefogást, és hozzájárult a helyben végzett munka nagyobb megbecsüléséhez is.

Az egyesület céltudatosan törekedett arra, hogy rendszeres nyilvánosságot teremtsen tagjai kutatási eredményeinek bemutatására, egy-egy honismereti műhely munkájának megismertetésére.

Az egyesületnek egyik legsikeresebb tevékenységi területe továbbra is a honismereti alap- és továbbképzés volt, a bázisintézmény, a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ pótolhatatlan szakmai, szervezeti és anyagi segítséget adott a honismereti gyermektáborok és a felnőtt honismereti-valóságismereti népfőiskolák megrendezéséhez. (Különösen a gyermek táborok műhelymunkája vált ismertté, népszerűvé.)

Az egyesület fontosnak tartotta a szakmai kitekintés lehetőségeinek szélesítését, a megyék között mindig a legnagyobb létszámmal (12–15 fő) vett részt az Országos Honismereti Akadémiákon. Az országos találkozóak szakmai tapasztalatai és élményei a mai napig több önkéntest tartottak meg a honismeret táborában vagy annak „holdudvarában”.

A megye honismereti mozgalmát erősítette saját publikációs fóruma, a Vasi Honismereti Közlemények című periodika is, amely 1974 óta folyamatosan megjelenő orgánus. Tudatos szerkesztői filozófia, kialakult rovatrend, nyelvi és formai igényesség jellemzi, különösen azóta, amióta a Vas Megyei Levéltár a kiadója. A kiadvány nyitott a nemzetiségiek és a határon túl élő – Vas megyével határos területek – magyarsága és problémái iránt. Az egyesület munkájának megizmosodását jelzi, hogy 1995-ig 4 honismereti – helytörténeti könyv megjelentetésében vállalt támogató szerepet és körvonalazta a „Vasi honismereti kiskönyvár” kiadói programot. Az egyesület az országos szakmai vérkeringésben is szerepet vállalt. Kezdeményezésére indította el az 1993/1994-es tanévben a Honismereti Szövetség az „Emese álma” – Mítosz és történelem – műveltségi vetélkedőt középiskolások számára, mely a millennium évében fejeződött be. Az országos verseny iránt nagy volt az érdeklődés, a vetélkedés első szakaszában a Vas megyei középiskolások igen eredményesen szerepeltek.

Az egy évtizedes egyesületi működés a valós eredmények, tartalmi újszerűségek mellett önkritikusan számot vetett a munka hiányosságaival is, így pl. az egyesület vonzásának és hatásának térségenkénti egyenetlenségével, a felsőoktatási centrum „hűvös távolmaradásának” okaival, a végzett munka gyengébb társadalmi nyilvánosságával és a nemzetiségek körében végzett munka esetlegességeivel.

Új cselekvések, kezdeményezések, együttműködések

1999 decemberében az egyesület korábbi elnöke megnövekedett intézményvezetői feladataira hivatkozva lemondott elnöki megbízatásáról, ezért a közösség új összetételű vezetőséget választott. Elnöke *Zsámboki Árpád* lett, titkára továbbra is *Horváth György* maradt, a testület összetétele is jelentősen megváltozott a vidéki tagszervezetek egy-egy képviselőjének beválasztásával. Az új vezetőség középtávú szakmai cselekvési programot dolgozott ki, amely széleskörűen biztosította az értékörző, értékmentő és értéktéjesztő közösségi és egyéni tevékenységek bővítését.

Fontosnak tartotta és tartja, hogy a honismereti mozgalom megyei életterejét, tradicionális értékeit megőrizze és új kezdeményezéseivel értékeiben gyarapítsa. Kiemelt feladatként vállalta, hogy hon- és szülőföldszeretet helyi cselekvő megnyilvánulásait még erőteljesebben felkarolja, ebben a tevékenységben a kapcsolatait a tag- és társgyógyületekkel, valamint a települési közösségekkel erősíti. Határozott elszánnása volt, hogy az értékeremtő munkának nagyobb szakmai és közvéleményi nyilvánosságot teremtsen. A perspektivikus programmal az egyesület tagsága egyetértett, aktivitásával is kifejezésre juttatta támogatását. A nagyobb nyilvánosság megteremtéséhez a helyi sajtó és médiaszervek figyelmét sikerült megnyernie, bővebb tudósítások jelentek meg a megyei médiában. 2000-ben az egyesület elindít

totta saját „Pátria” című hírlevelét, mely a helyi és megyei kezdeményezésekről, a végzett munkáról frissebb tájékoztatást nyújt a tagságnak és a közvéleménynek.

A millenniumi készülődésben jelentős társadalmi akciót hirdetett meg az egyesület, felhívásában az „Eltűnt vasi falvak” nevének felderítését, helyének megjelölését szorgalmazta. Eddig 10 településen sikerült közös összefogással maradó emlékelet (kopjafát, szobrot) állítani az elpusztult települések helyén. (A sajtó mindegyikről kiemelten adott hírt.) A millenniumi ünnep nagyszerű lehetőségeket kínált emlékállításokra, így az egyesület is több kezdeményezésnek volt szakmai gesztora, akciók kivételéhez, s tagjai is „motorjai” voltak a helyi emlékezeseknek. Eredményes volt a „Vallunk téged szülőföldnek” megyetörténeti vetélkedő, a települési millenniumi albumok készítésében is az egyesületi tagok jeleskedtek. A Vas megyéből elszármazottak I. „Hazahívó” találkozójának megrendezését is operatíván segítette, a felemelő hangvételű, újszerű találkozórol szöveges és képes kötetet jelentetett meg.

Négy egyesületi tag vállalt szerepet a „Száz falu könyvesháza” akció keretében helyi monográfia megírásában. Az egyesület sikeresen bonyolította le az országos középiskolai vetélkedők megyei és területi versenyeit.

Elindította a „Vasi emlékezet” programsorozatot, melyben a megye tárgyi és szellemi örökségének védelme kapott kiemelt figyelmet a honismereti munka eszközeivel. Saját és társegyesületi együttműködésben kezdeményezte pl. Szombathely jeles személyiségeinek emléképolását, ösztönözte a városvezetést Hollán Ernő, a magyar vasútfelújítás kiemelkedő egyénisége házána felújítására és emlékkonferencia rendezésére, dr. Horváth Boldizsár, a kiegyezéskori igazságügy miniszter budapesti sírjának és szombathelyi szobrának felújítására. Örömmel nyugtázható, hogy a „jelzések” fogadókésztségre találtak és több szerv, szervezet együttműködésével a felújítások megvalósultak.

Az egyesület szakmai és támogató partner volt más ismert személyiségek életpályájának megismertetésében is, így pl. részt vett dr. Kiss Gyula főiskolai tanár, művelődéstörténész és helytörténész, Békési Antal népzenekutató tiszteletére rendezett emlékkonferenciák szervezésében. A közös kezdeményezés nyomán jött létre a Tanárképző Főiskolán a „Jeles tanárok arcképcsarnoka”. Dr. Gonda György humanista közéleti személyiség emlékére több civil szervezet összefogásával szintén emléktábla elhelyezésére került sor lakóházán, melyben az egyesület is fontos szerepet vállalt. Anyagiilag szreányen támogatta a Rumi Rajki Műpártoló Kör kezdeményezéseit, így pl. Kapossy János levéltáros, művészeti szakiró síremlékének felújítását és dr. Gerő László európai híru építészmérnök, műemlékvédő szakember szülőházán emléktábla elhelyezését. A bérbaltavári ősállatsont telep megismertetéséhez érdemleges segítséget adott az egyesület. Példaszerű kezdeményezése volt a magyar Nobel-díjasok emléktáblájának elkészítése és elhelyezése a községi Jurisics Gimnáziumban.

A magyar történelem jeles évfordulóit, személyiségei tiszteletére önállóan vagy a tagegyesületek programjához társulva méltó megemlékezéseket tartott, a helyi ünneplésekhez csatlakozott. (Kossuth Lajos, Rákóczi szabadságharc, Deák Ferenc stb.)

A honismereti mozgalom helyi erőinek megtartását, a közfigyelem erősítését ma is jól szolgálja az 1994-ben elindított Megyei Pátria Nap, amely tematikus tartalommal, értékes programjaival emlékeztettségé vált a résztvevők körében. E jeles nap az éves munka záróeseménye, mely alkalmat kínál az emlékezesekre, az új szellemi termés megismertetésére, az együttműködő szervezetek tevékenységének bemutatására, az egyesületi elismerések átadására. Egyfajta „megyei barangoló”-vá is vált ez a rendezvény, melynek többek között Celldömölk, Kőrmend, Sárvár, Ikervár, Rum, Csemeszokpács, Répcelak, Szentgotthárd, Rábagyarmat, Vasvár adott otthont. A programokon a helyi értékek bemutatására is mindig sor kerül. Évente két-három alkalommal szakmai napot, műhelytalálkozót szervez, amelyeken a kutatómunka eredményeit teszi közzemlére, válogat a fiatalok, idősök, hivatásos és amatőr kutatók szellemi terméséből. A szakmai továbbképzések a hagyományos, több napos velemi táborok (népfőiskolák) helyébe léptek, mivel az elmúlt években egyre nehezebb volt intézményi anyagi háttérrel biztosítani a bentlakásos módszertani találkozókra.

A nemzetiségi honismeret irányába is nyitottabbá vált az egyesület, a kisebbségi kezdeményezéseket munkájába jól integrálta. Tartalmilag értékes volt a kisebbségi honismereti munkát reprezentáló szentgotthárdi Pátria Nap, néhány éve ismét megjelent a Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények önálló, kisebbségi tematikus száma. A kisebbségi jeles személyiségeiről tartott emlékezeseknek, így pl. a Pável emléktünnepségeknek az egyesület tagsága aktív részese volt.

A helyi patriotizmust, a lokális identitástudatot szolgálta a nemzeti, helyi történelmi emlékezetet ébren tartó, a Vas Megyéért Egyesülettel közösen megvalósított program, amely a trianoni békediktátummal elszakított Vas vármegyei községek visszatérésének évfordulójához kapcsolódott. 2002-ben közö-

sen adományozták a „Legbátrabb Vas Megyei Község” címet Kercaszomor településnek a hősi helytállása tiszteletére. (Büszkeség, hogy az Országgyűlés végre 2008-ban törvényben adományozta a településnek a „Legbátrabb falu” címet.) 2003-ban a „Hűség falvai”-ban emléktünnepséget rendezett a települési közösségekkel együtt, emléktáblát avatott, díszokleveleket adományozott, kiállításokat rendezett. Ez az akció megerősítette a partnerséget az érintett nemzetiségi településekkel. (E jeles eseményekre a 38. Országos Honismereti Akadémia is tisztelettel emlékezik.)

A 2007. évi Baththyány Jubileumi Emlékév igen gazdag megyei, helyi programjaiba az egyesület tagjai mindenütt aktívan bekapcsolódtak, segítői voltak az emlékidéző – emlékkállító rendezvényeknek.

Az egyesület 1995-ben házigazdája volt az Országos Honismereti Akadémiának. (1980-ban vendégül látta Vas megye Szombathelyen az Országos Honismereti Konferenciát is).

Idén harmadszor vállalta az egyesület a mozgalom legmagasabb szintű szakmai találkozójának megrendezését. A rendezés jogának elnyerése nagy megtiszteltetés a megye honismereti mozgalma számára.

2002-ben az egyesület fogadója volt a *X. Honismereti Kiadványszerkesztők Országos Konferenciájának* Velemben, a csaknem 50 fős tanácskozás munkaintenzitásával és hasznosságában is sikeres rendezvény volt. A konferencia témaköréhez a vasi résztvevők is kutatásai eredményeink bemutatásával kapcsolódtak.

2007 márciusában a Vas Megyei Honismereti Egyesület rendezte a *Dunántúli és határon túli helytörténészek szakmai konferenciáját* Szombathelyen. A konferencia gondolatköre: „A tágabb pannon térség szellemi, tárgyi öröksége, helytörténeti értékei, közösségi kezdeményezései és együttműködései” címet viselte. A téma lehetőséget adott a Dunántúl, a szlovéniai Muravidék és a burgenlandi Örvidek helytörténeti kutatóinak a közös történeti, néprajzi, művelődéstörténeti, örökségvédelmi és hagyományörző értékek, kezdeményezések bemutatására. A két és fél napos találkozón 45 fő vett részt. A tanácskozáson Bél Mátyásra is emlékeztek a résztvevők, a jeles tudós születésnapja alkalmat kínált a Honismereti Napja ünnepélyes meghirdetésére. A találkozó elfogadta Halász Péter szövetségi elnök kezdeményezését, abban bízva, hogy ez a nap még inkább megerősíti a mozgalom életterejét és közösségeit. Fontos törekvése az egyesületnek, hogy a Honismeret folyóirat vasi vonatkozású cikkeket közöljön, s örvendtes, hogy publikációk száma növekedett. A Honismereti Szövetséggel jó, rendezett szakmai, személyi és szervezeti kapcsolatot épített ki az egyesület, melyre bizonyíték a közös akciók eredményes megvalósítása.

A saját kiadványozási munkában sajnos lemaradások tapasztalhatók. Önálló könyvkiadásra jelenleg nincsenek meg az anyagi feltételek, néhány egyesületi tag könyvének megjelenetéséhez ennek ellenére szerény pénzügyi támogatást nyújtott. Külön öröm, hogy a honismereti és helytörténeti munka megyei periodikumá, a Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények – ha néhány esetben megkésve is –, de folyamatosan megjelenik. Dicséretes, hogy az egyesületi tagok közül többen szisztematikusan folytatják helytörténeti kutatómunkájukat a faluközösségek segítségével, szponzorok révén önálló kiadványokkal jelentkeztek. (Az Országos Honismereti Akadémián ebből bőséges válogatást kapnak a résztvevők.) Megjelent az egyesület történetét röviden bemutató képes, szöveges ismertető, elkészült a „*Hittel és tettel*” címmel a vasi helytörténeti, honismereti kutatók új adattára is.

Az ifjúság szervezett bekapcsolásában szerény eredményeket tudhat magának az egyesület. Az országosan meghirdetett vetélkedők iránt csökkent az érdeklődés, az utóbbi időben a iskolai szakmai versenyek háttérbe szorították a honismereti tartalmú eseményeket. A diákoknak kiírt megyei pályázatok szerény eredménnyel zárultak. Sajnos nem tudta még megteremteni a vonzó tartalmú, a korosztály figyelmét felkeltő, korunk technikáját is alkalmazó formákat.

Szervezeti élet fejlesztése

A tevékenység, a tagok munkájának szakmai és közvéleményi elismertetésére minden korábbinál erőteljesebben törekedett. Az eltelt két évtizedben négy egyesületi tag „*Bél Mátyás–Notitia Hungariae Emlékérem*” kitüntetésben részesült, hárman megkapták a „*Honismereti Munkáért*” elismerést és harmincegyen a Szövetség oklevelét. Az 1986-ban megeileg alapított *Pável Agoston Emlékplakettnek* – amely 1993-tól Vas Megye Közgyűlésének hivatalos kitüntetési formája – 39 honismereti aktivista a büszke tulajdonosa. 2003-ban az egyesület megalapította saját szakmai és erkölcsi elismerési formáját, a „*Szülőföldért*” Díszoklevelet. Eddig 23 fő és 1 közösség érdemelte ki a kitüntetést. A példás életutak és szolgálat hivatalos elismerésére is nagy figyelmet fordított az egyesület. Az egyesület tagjai közül 1

Velem madártávlatból (Mészáros T. László felvétele)

fő a „Vas Megyéért Díj” birtokosa, többen települési Díszpolgár-i címet érdemeltek ki, és jónéhányan a Dr. Kiss Gyula Kulturális Egyesület „Közösségi Kultúráért” elismerését kapták.

Az egyesület gyümölcsöző kapcsolatot alakított ki a hasonló feladatkörű megyei egyesületekkel és hosszú távú, szponzori együttműködési megállapodást kötött a TIT Vas Megyei Egyesületével. A vidéki társeseményekkel a közösen tartott rendezvények nyomán tovább erősödött a szakmai és szervezeti kapcsolata. A megyei közgyűjteményi és közművelődési intézményekkel, különösen a Vas Megyei Levéltárral és a Berzsényi Dániel Könyvtárral folyamatosan kiváló a kapcsolata, újból fejlődő a Vas Megyei Múzeumok Igazgatóságával és a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központtal. Az egyesületi közgyűléseknek is szívesen adnak helyet ezek az intézmények és szolgáltatásaikkal hathatós szakmai háttérrel. Az egyesületünk létszáma jelenleg 91 fő, sajnos az elmúlt években jelentős személyi veszteségek érték, de sikerült újabb tagok belépésével létszámában stabilizálni, némileg bővíteni.

2008 novemberében összetételében jelentősen megváltozott vezetőség alakult, mely inspirálja, hogy a hagyományos munkaformák, kezdeményezések mellett az egyesület jobban használja ki az új vidéki és kultúrafejlesztésekre szánt hazai és európai forrásokat a honismereti tevékenységek megerősítésére is. Szorgalmazza a helyi együttműködésekben a szellemi és szervezeti kapcsolatok bővítését. Ösztönzi, hogy újszerű hangon, módszerekkel kell megszólítani a honismereti munka iránt érdeklődőket, a tagérett és az életkori frissítést is kiemelt feladatának tekinti.

Az egyesület szervezeti, működési keretei napjainkra megszilárdultak, a tagság támogatásával akcióképessége erősödött, kiszélesedett. Saját, valamint együttműködésekben vállalt feladataihoz a szükséges anyagi forrásokat tagdíjából, döntően pályázati forrásokból (NCA, Vas Megyei Közgyűlés, Szombathelyi Önkormányzata), valamint akciószponzori hozzájárulásokról teremti elő.

A környezetének megítélése szerint az egyesület cselekvési irányai, formái helyesek és a vidéki bázissal együttműködve új értékeket teremtő. A megyei mozgalom országos szakmai rangját, elismertségét tovább erősítette. A társadalmi tevékenységével a civil összefogás hasznosságát és életképességét bizonyította.

Zsámboki Árpád

Út és szolgálat

Nádasdy Lajos helytörténész köszöntése

Második alkalom közösségünk életében, hogy magas kort megélt társunkat köszöntjük. Berzsényi Miklóst 90 éves korában, Nádasdy Lajost 97 évesen tiszteljük meg irásunkkal. 97 év szép kor, és mennyi, mennyi munka, ismeret, átélt esemény, gond, öröm, korszakváltás kapcsolódik hozzá. Bizvást mondhatjuk: a hosszú élet gazdag termést hozott. Írásaiban jól tükröződik széleskörű érdeklődése. Jó érzékkel nyúl egy-egy témához, alapos, elismert helytörténész, amit jól egészít ki teológusi felkészültsége, amikor egy-egy alig megfogható témát sikerül kibontania, elének tárnia. Tényeket rögzít, elemez,

bizonyos eseményeket új megvilágításba helyez, új területeket tár fel. Szerencsés ember – szoktam mondani, mert írásai alapjául szolgáló átélt események mellett életének jelentős szakasza kapcsolódik a nagyhirű Pápai Református Gyűjteményekhez: a könyvtárhoz, a levéltárhoz, ahol 1969-től mint munkatárs vesz részt az iratanyagok rendezésében, ezáltal sok értékes dokumentumot ismert meg. Igazából innét számítjuk tudományos munkásságát.

„Reggelente gyakran látjuk, ahogy az állomásra igyeckszik, megfontolt léptekkel halad a szokott utcákon. Talán a napi feladatokon gondolkodik, talán egy tanulmány elemei rendeződnek gondolataiban. Naponta ingázik Cell és Pápa között. Elmúlt 80 éves.” – írtam róla egy kitüntetésére során, amikor a honismereti munkáért adható legmagasabb kitüntetést, a Bél Mátyás díjat vette át 1995-ben.

Lajos bácsit sokan ismerik. Arra gondoltam e rövid köszöntőben, hogy életének talán kevésbé ismert szakaszából hozok néhány példát, hisz mindenre kitérni nem lehet. Gyökerei apai ágon Veszprém megyéhez, anyai ágon Kemenesaljához kötik. Élete e két táj vonzásában teljesedik ki. Kicsit önkényesen életútját két szakaszra bontom: *egyházi szolgálat* mint alap és fő tevékenység, valamint a közéletiség. A kettő közötti helyes arányt sikerült megtalálnia. A pápi szolgálat iránti elkötelezettsége gimnázista korában alakult ki, teológiai tanára bibliaköri foglalkozásain. Eredetileg az egyházi külmisztia vonzotta, végül Pápán lett segédlelkész 1937 februárjában. Néhány nappal később püspöke azt mondta: „Vasárnap maga fog prédikálni”.

„Megrendítet, hogy abban az ősi gyülekezetben, ahol előttem annyi nagy ember szolgált, most én állhatok a szószékre.” – vallott őszintén akkori érzéseiről. A prédikáció után a püspök azt mondta: „Köszönjük Tiszteletes Úr!” – nyilatkozta Lajos bácsi. Így kezdődött 1937. március elsején. Hamarosan püspöki titkár, Pápa mellett Celldömölk, Nagyvácsány, Zánka, Nemesvámos, Sárvár főbb szolgálati helyei.

A másik nagy fejezet Nádasdy Lajos életében a közéletiség. Ezen belül is további szakaszokat jelölhetünk: kapcsolatkeresés a népi írókkal, bekapcsolódás a politikai életbe, szakírói működése. Diák korától kereste a kapcsolatokat a népi írókkal. A két világháború közötti időszakban ők voltak azok, akik ráirányították a figyelmet parasztságunk nehéz helyzetére. (Szabó Pál, Németh László, Erdei Ferenc, Illyés Gyula, Féja Géza, csupán néhány név emlékeztetőül.) Műveiket olvassa, több íróval levelezett és személyesen is találkozott velük. Életének e szakasza inkább Veszprém megyében zajlott, de 1940-ben Celldömölkön ő fogadta Móricz Zsigmondot, aki „Magyar sorskérdések” címmel tartott előadást. Az író ellátogatott Kemenessőmjénbe is, akárcsak néhány évvel korábban Németh László, Berzsenyi Dániel nyomdokait keresve.

1939-ben megalakul a Nemzeti Parasztpárt, létrejöttében fontos szerepük volt a népi íróknak. Bizonyára nem járok messze az igazságtól, ha azt mondom: Lajos bácsit a népi írók eszmeköre hozta közel a Parasztpárthoz. A háború előtti évtizedekben és utána még kis ideig nem volt ritka, ha a pap helyi vagy országos szinten politizált. 1945-ben létrejöttek a nemzeti bizottságok. Fontos szerepük volt az élet újraindításában, a közigazgatás megszervezésében. Tagjait a koalíciós pártok küldték. Lajos bácsit nyegdemagával a Parasztpárt delegálta, volt elnök, helyi, járási, majd megyei titkára a pártnak. Tagja lett az országos választmánynak is.

Miért érdekes ez? Azért, mert a képviselőválasztás során a Parasztpártra leadott töredékszavazatok száma alapján a celli járás egy mandátumot nyert. Beosztásánál fogva Lajos bácsit illette volna, de ő ezt nem akarta. Viszont igyekezett kihasználni kapcsolatait. A kormányban Keresztúry Dezső parasztpárti politikus volt a kultuszminiszter. Celldömölkön régi óhaj volt a gimnázium létrehozása, s a község ezen közös óhaját karolta fel a Parasztpárt. Cellbe hívták a minisztert, akkor és ott dönt el, hogy lesz középiskolája a nagyközségnek. A tanítás 1947. január 31-én indult, egyike lehettem az első diákoknak. Ekkor ismertem meg Lajos bácsit, pontosabban annyit tudtam róla, hogy református hitoktató. Talán kevesen tudják, a véletlen úgy hozta, hogy Vas Károly, a gimnázium első igazgatója, ideérkezése előtt Győrben szintén parasztpárti titkár volt.

1947 őszén volt még egy fontos kezdeményezésük, az orosz bejövettel megszűnt újság újraindítása. Szeptember 7-én megjelent *Celldömölk és Vidéke* című hetilap. Főszerkesztője Nádasdy Lajos, kiadója Vas Károly, tehát az orgánomot a Parasztpárt jegyezte. Néhány érdekesség a lapból: dolgozik a gimnázium; mire van szüksége a városnak: jó ivóvíz, csatornázás, kultúrház, strandfürdő, autóbusszjárat stb. Befejeződött a Népi Kollégium szervezése, ahova felvételt nyertem. Igazgatónk széles kapcsolatokat tartott a parasztpárti politikusokkal, írókkal, Cellben többen meglátogatják, este az asztalt körbeülve velünk is elbeszélgettek. Számunkra nagy élményt jelentett ez. Sajnos a lap a második szám után megszűnt. Az erősödő új rendszer alapja a pártirányítás és ez az önálló kezdeményezés nem fért bele a jövő-

képe. Ilyen körülmények közt dolgoztak, ezért kezdeményezésük különösen dicséretes. Aztán kibontakozott a honismereti mozgalom, abban vett és vettünk részt a Hazafias Népfront keretében. Sokáig ez a szervezet fogta össze a különböző világnézetű, de a honismeret iránt elkötelezett embereket.

Közéletiségének harmadik szakasza a *szakirói munkássága*. Egyházi hivatalából 1973-ban ment nyugdíjba. Ezután több idő jutott gyűjtött anyagának feldolgozására. Ezt igazolják műveinek megjelenési évszámai is. Hogy milyen gyűjtőmunkát végzett, arra számomra is meglepő adatokat találtam: önálló vagy gyűjteményes kötetben megjelenő terjedelmesebb munkáinak száma húsz. Az Életünk, a Honismeret, az Irodalomtörténet, a Vasi Honismereti Közlemények, a Vasi Szemle, az Új Horizont, a Veszprémi Akadémiai Bizottság Értesítője, és még sok rangos folyóiratban jelentek meg írásai, hírlapi cikkeinek száma 278, összesen: 313 nyomtatásban megjelent munka. Ezenkívül kéziratban maradt 15. Lektorált hét könyvet, róla tizenegy alkalommal írtak. Számomra meglepő, hogy írásainak több mint kétharmada 1981–2006 között látott napvilágot

De térjünk vissza 1973-hoz. Ekkor alakult meg a Honismereti Munkaközösség Celldömölkön. Harminchétféle vagyunk együtt. A közösség nagy értékének tartom, hogy össze tudtam fogni a hasonló gondolkodású, a helytörténet iránt elkötelezett személyeket. Biztatást, ösztönzést nyújtott, pályázati lehetőségek megteremtésével némi anyagi támogatást is. A közös együttműködés valamennyiünkre jótékonyan hatott, hiszem hogy Lajos bácsi is egyetért ezzel. Azt is gondolom, ha nincs ez a közösség Celldömölkön, akkor valószínű továbbra is Pápa és Veszprém megye irodalmát gyarapította volna munkásságával. Mi pedig szegényebbek lennénk számos, bennünket érintő tanulmányával. Ma is előttem van, amikor nagy öregjeink és a fiatalok élénk, néha éles vitáját hallgattuk egy-egy esemény, adat, vagy évszám megítélésében. Mindig tanultunk belőle. Azt is el kell mondanom, hogy Lajos bácsi munkásságát Pápa, Celldömölk és a két megye többször elismerte. Legutóbbi születésnapján Pápán egyházi és világi vezetők köszöntötték. Átadta a város ajándékát Fehér László, Celldömölk polgármestere is. Erre az alkalomra jelent meg *Istennek, hazának, tudománynak – tanulmányok a 95 éves Nádasdy Lajos tiszteletére* című könyv, terjedelme 296 oldal. A kötet három részre bontható: a hivatalos köszöntők után Lajos bácsit méltató írások következnek, majd húsz jelentős kutató egy-egy fontos tanulmányt közreadva köszönti az ünnepeket. A kötet végén Nádasdy Lajos műveinek gazdag bibliográfiáját adják közre.

Utóirat: Lajos bácsi terve megvalósult: a sors jóvoltából megírhatta „Dömölk és apátsága az Árpád-házi uralkodók korában” című munkáját, mely 2009 őszén jelent meg Celldömölkön.

Káldos Gyula

Mándli Gyula, a honismereti munka elkötelezettje

Elmélyülten foglalkozni a honismerettel egész embert kívánó szenvedély. Évtizedeken át könyvtárosként, majd immár 15 éve könyvtárvezetőként dolgozni, ugyancsak egész embert kívánó hivatás. Mindkettő a magyar kultúra egyetemes ügyét szolgálja. Míg a honismeret értékfeltáró, összegző, megőrző és az ismereteket közzétevő funkciójával gyarapítja nemzeti kincsünket, kultúránkat, addig a Mándli Gyula igazgatásával működő váci Katona Lajos Városi Könyvtár az olvasáskultúra, a művelődés egyik igen fontos forrása. Ez utóbbit elismerve, a Magyar Kultúra Napja alkalmából rendezett ünnepségen adta át dr. Bóth János. Vác város polgármestere a könyvtárnak a *Vác Város Művelődéséért* díjat. Ami pedig a honismereti szolgálatot illeti, ugyancsak több évtizedes, határon is átívelő helytörténeti munka, kulturális kapcsolatépítés elismeréseként Ipolyság városában január 20-dikán, a kultúra napja alkalmából rendezett ünnepélyes képviselő-testületi ülés keretében vehette át Mándli Gyula, a Honismereti Szövetség alelnöke a képviselők egyhangú döntése által odaitélt *Ipolyság város Díszpolgára* kitüntetést Pásztor Lajos mérnök polgármestertől.

A könyvtárosi hivatás vezette Mándli Gyulát a honismerethez. Négy évtizede kezdett dolgozni a közművelődésben, 1971 óta könyvtáros. A kezdet szülővárosához, Körmenhez kötődik, a városi művelődési központhoz és könyvtárhoz. Hat év múlva megnősült s váci felesége révén így került a Dunakanyarba. Mándliné Szabó Katalin a nagymarosi könyvtár vezetője lett, s a mai napig ezt a megbízatást tölti be. Mándli Gyula a szobi nagyközségi könyvtárban kapott állást. Itt kezdett helytörténettel foglal-

kozni, érdekelte a település múltja. Felkérték falukrónika megírására. Ekkor mélyedt el Hont megye történetében. Aztán, az 1980-as évek közepén munkakapcsolatba került az Ipolyságiakkal, elsősorban Csáky Károly tanárral, aki köztudottan neves néprajzos és helytörténész.

A honismereti munkában a nyitottabb, szabadabb légkört a rendszerváltás hozta meg. Nevéhez kötődik a szobi Bőrszőny Múzeumban 1991-ben megnyitott, Hont megye történetét bemutató kiállítás, melyet ugyanebben az évben, a Honti napok alkalmából átvittek a Honti Múzeumba is. Megjegyzendő, hogy 1945 óta ez volt az első ilyen témájú kiállítás, korábban tabutéma volt a megye valódi történetének nyilvános bemutatása, főként a trianoni darabolás következményei miatt. A sorozat folytatásaként, 1992-ben Drégelypalánkon megrendezték a Szondy Emlékünnepséget. Honismereti táborok, könyvtári, múzeumi munkakapcsolatok fémjelzik a mai napig ezt a kapcsolatot.

Számos sikeres pályázatot nyertek s több millió forinthez jutottak, amit közös rendezvényekre fordítottak. Mándli Gyula kezdeményezője volt a Váci Múzeum Egyesület és a Honti Múzeum Baráti Kör munkakapcsolata kialakításának, konferenciákat, előadásokat szervezett. Mint a Pest Megyei Érdy János Honismereti Egyesület elnöke nem csupán szervezője, hanem aktív résztvevője is a régió honismereti munkájának, melyhez szakmai és közismereti cikkek írásával, az Ipoly-menti kis falvak hagyományainak felkutatásával, feldolgozásával járult hozzá. Számos publikációja mellett mintegy 30 ezer diája, negatívja és közel 50 ezer digitális fotója őrzi az Ipolyság s a Dunakanyar természeti szépségeit és a települések történeti emlékeit.

Elmondása szerint a honismereti munka, a helytörténeti kutatás nem egyszerűen érdekelte, hanem bele is szeretett. Az 1980-as évek elején a Hazafias Népfront keretében működött a honismereti mozgalom és Mándli Gyula a Pest megyei honismereti egyesületben kezdett tevékenykedni. Visszaemlékezett arra, hogy a mozgalom belül eltűrték a szabadabb politizálást is, úgy emlegetik ezt a korszakot, hogy a „ketrecben tartott oroszlán időnként böghetett egy nagyot”. Munkája során tapasztalta, hogy a könyvtárak nagy részében nincs helytörténeti anyag. Megyei szinten még előírták a gyűjtést, de a kis települések könyvtáraiban már nem lehetett ilyen témájú könyveket, folyóiratokat, egyéb anyagot találni. A mozgalom keretében elkezdett e témában publikálni, helytörténeti módszertannal foglalkozni s főiskolai táborokban előadásokat is tartott a helytörténet fontosságáról. Szellemi municiót többek között az évente megrendezett Országos Honismereti Akadémiákon szerzett, ezeket 1983-tól rendszeresen látogatta, s ma is aktív résztvevője ezeknek a rendezvényeknek. A rendszerváltáskor a Népfront megszűnt, ám létrehozták a Honismereti Szövetséget. A szövetség Pest megyei egyesületét lényegében 1990-től kisebb-nagyobb megszakitásokkal a mai napig ő vezeti, s próbálják összetartani azokat a munkatársakat a megyében, akik változatlan aktivitással dolgoznak. Sajnos számuk a korábbihoz képest csökken, az iskolákban megszűntek a honismereti szakkörök, a fiatalok jelentős részét nem érdekli a helytörténet, tanáraiktól nem kapnak ehhez megfelelő indítást. Ez elégségsé sajnálatos – fogalmazott Mándli Gyula –, mert ha a gyermek nem ismeri meg szülőföldjét, attól keveset várhat a helyi társadalom.

Megszállott? Válasza egyértelműen: igen. Elégedett, mert eddig is azt a munkát végezhette, amit szeret. Negyvenévesen megkapta a Népművelésért Díjat, amit általában nyugdíjba vonulás előtt szoktak adni az arra érdemes szakembereknek. Országszerte, és a határon túl értékes baráti, szakmai kapcsolatrendszere épült ki a honismeretben, könyvtárügyben egyaránt. Mindemellett számos tisztség, megbízási jelzi, hogy Mándli Gyula elismert szakértője mind a honismeretnek, mind a könyvtárügynek. Elnökségi tagja a Magyar Könyvtárosok Egyesületének, s aktív tevékenysége eredményeként alakult meg 1994-ben Vácott az egyesület tagszervezeteként a *Helyismereti Könyvtárosok Szervezete*, melynek két ciklusban elnöke volt, jelenleg titkára.

A kitudatetés átadására családjával együtt ment el Ipolyságra. Felesége szakmai kollégáival találkozott. Nagyobbik leánya korábban számtalan alkalommal járta végig vele kerékpártúrákon a vidéket, a kis falvakat, ahová gépkocsival nem lehet eljutni. Kisebbik leánya a pécsi egyetemen szakdolgozata témájául az ipolysági művelődési intézményeket választotta, s munkáját az ipolysági könyvtárban őrzi.

Tervei? Mindig van új és új feladat. Az idei Honismereti Akadémiára részben a honismereti mozgalom ötvenéves történetét dolgozza fel, másrészt a trianoni évforduló kapcsán e szegyenletes békekötés Hont megyére gyakorolt hatásával foglalkozik. Fontosnak tartja, hogy reális, tárgyilagos ismeretek jussanak el az emberekhez. Ez utóbbi témát egy külön konferencián is szeretné feldolgozni, ennek előkészítésével is foglalatalkodik.

Munkájával nagymértékben hozzájárult a két város kulturális életének felpezsdítéséhez... a személye által kiépített kapcsolatok és együttműködés hozzájárult, hogy Ipolyság és Vác testvérvárosi szerző-

dést kötött 2004-ben. A két város közötti kapcsolatfejlesztés terén napjainkban is eredményesen tevékenykedik.

A díszpolgári cím Mándli Gyula két évtizedes honismereti szakmai munkájának elismerését jelenti, a Vác Város Művelődéséért díj pedig azt jelzi, hogy a könyvtárosok szakterületén az intézmény meghatározó szerepet tölt be a város kulturális életében, a könyvtárigazgatóval az élen.

Katona M. István

Mit viszünk a múltból a jövőbe?

Az Újhatvani Óvoda és Általános Iskola bemutatkozása

Hatvan a Zagyva folyó partján fekszik, Budapesttől 58 km-re. A folyó nyugati partján van Újhatvan, ahol iskolánk található. 2007. július 1-től több célú, közös igazgatású intézmény lettünk Újhatvani Óvoda és Általános Iskola néven, melyhez négy óvoda és két általános iskola tartozik. Iskolánk, a székhelyintézmény 1959. szeptember 1-jén nyitotta meg kapuit 4. Számú Állami Általános Iskola néven, amelynek elődje az 1927-ben felépített Jókai utcai kisiskola volt. Ez az épület 1959-től óvoda lett, jelenleg három csoportban 85 óvodást nevel. A két intézmény 2009 októberében ünnepelte az 50. születésnapját. A Jókai utcai tagóvodában a kisóvodások színvonalas műsorral köszöntötték a vendégeket, és színes és tartalmas kiállítással emlékeztek az óvoda múltjáról és jelenéről.

Iskolánk fennállásának 50. évfordulója tiszteletére egy „iskolahét” keretei között emlékeztünk. E jelentős esemény fő koordinátora Nagy Miklósné igazgatóhelyettes volt, aki szerint a harmadik évezred elején is nagy feladat vár az iskolaközösségre: méltónak kell lenni az elődökhöz: „legyen bennünk ősszetartás, tetterő és áldozat!”

Az első vendégeink Lengyelországból és Németországból, a testvériskolákból érkeztek. A külföldi pedagógusok és diákok egy egész héten keresztül tartó programsorozaton vehettek részt. Iskolánk hon- és népismeret tanító pedagógusa, a külföldi vendégek számára rendhagyó honismereti órát tartott az Apáczai Kiadó Hon- és népismeret tankönyvcsaládjá felhasználásával. A falitérkép és a földrajzi atlasz segítségével megismerkedtek az óra résztvevői hazánk és Hatvan elhelyezkedésével. A tanulói csoportok, valamint a külföldi diákok egy-egy borítékot kaptak, amelyekben egy régi mesterséget űző hatvani fazekas mester (agyagos, edénykészítő, gölöncsér) munkája volt kirakós játék (puzzle) formájában. A kép összerakása után szóban összegyűjtötték a környékünkre jellemző régi népi mesterségeket, és ezeket a Hon- és népismeret munkafüzet keresztretjvényének megoldásával összegezték. Közben vendégeink a tolmács segítségével tölthették ki, ellenőrizhették a megoldást. A gyerekek a keresztretjvény megfejtése után értelmezték a „kaláka” kifejezést.

2009. október 14-én intézményünk igazgatója, Ságiné Szűcs Klára köszöntötte az egybegyűlteket, majd sor került az áldozatos és kitartó munkát igénylő első, jubileumi emlékkönyv bemutatására. Ezután a Művelődési Központ és Könyvtár igazgatóhelyettese, iskolánk volt diákja tartott könyvajánlót. „A múltat is teremteni kell, de nem akárhogy, hanem meg kell írni.” E gondolattal kezdte az emlékkönyv bemutatását, hiszen az évfordulók mindig számvetésre készítetnek. Az emlékkönyvben az iskola történetét olvashatjuk 1959-től napjainkig. Iskolánk nagyhírű igazgatóinak, tanárainak állít méltó emléket. Olvashatunk az orosz, német, majd az angol nyelvoktatás korai bevezetéséről, a politechnikai oktatásról, az iskolarádióról, életpályákról, tanítványok és tanárok visszaemlékezéseiről, a Meixner-módszer bevezetéséről, a logopédiai szolgálatról, a versenyeken elért eredményekig. Megjelent a kötetben az 50 év alatt végzett tanulók névsora a tablókkal, csoportképekkel. Ezt követően Kovács János, a Polgármesteri Hivatal osztályvezetője, iskolánk volt igazgatója a következő gondolattal nyitotta meg az iskolatörténeti és a gyerekek munkáiból készült kiállítást.

Nagyon fontosnak tartjuk, hogy tanulóink megismerjék iskolánk múltját ebben a formában is. Másfél hónapig állt rendelkezésükre az iskolatörténeti kiállítás. Egy tanterembe került a kezdetektől napjainkig meglévő fontosabb dokumentumok gyűjteménye. Az asztalokon régi, kopott naplók, tanmenetek, bizonyítványok, vendégek könyvek, megsárgult tankönyvek, füzetek, a falon tablók formájában képes beszámoló láthatók az ötven év nevezetes eseményeiről. Érdekes emlékek az iskola elnevezéseit bemutató táblák, az úttörő zászlók, valamint az egyik sarokban elhelyezett osztálypad, amelyen régi iskola-

táska, tintatartó, toll, iskolaköpeny idézte az egykori iskolai életet. Külön asztalon tekinthették meg a sportsikereket bemutató érmeket, okleveleket.

Érsek Zsolt, Hatvan város polgármestere, ünnepi köszöntőjében méltatta az iskola jelentőségét, mely kitörölhetetlenül bekerült a város történelmébe. Elismerő szavakkal illette az emlékkönyvet, amely hűségesen tükrözi az oktatási intézmény szellemiségét, eredményeit, törekvéseit. Nem várt pillanat volt, amikor az iskola első igazgatója, a 81 éves Fenyvesi András az ünnepi műsort követően szót kért, és meghatottan mondott köszönetet a szervezésért, az emlékezésért. Az ötvenéves intézmény megkapta az oktatási és kulturális miniszter elismerő oklevelét.

Az ünnep felveti azt a kérdést is: hogyan tovább napjainkban. A könyvtárunk őrzi a helytörténeti dokumentumokat. Egy magára valamit is adó iskolai könyvtár külön hangsúlyt kell, hogy fordítson az iskola életének, történéseinek rögzítésére. A mi könyvtárunkban 2003-tól külön polcon található a helyismereti gyűjtemény. Itt őrizük az iskolánkról megjelent cikkeket, aprónyomatványokat. Thomas Mann írja híres regénye, a József és testvérei első sorában: „Mélységes mély a múltnak kútja.” Ám ha a történetbűvár belenéz, mégsem szédül meg, nem riad vissza, sokkal inkább arra gondol: mennyi mindent kellene még a felszínre hozni. S valóban: az iskolatörténetben is a feltáratlan témák sokasága várja kutatóit. Ösztönzést adhat mindannyiunk számára annak tudata, hogy minden kis adalék, minden új megfigyelés, minden közlemény múltunk tüzetesebb, árnyaltabb megismerését teszi lehetővé, szakmai önismeretünket gazdagítja, hozzájárul a magyarságtudat, a nemzeti identitás megszilárdításához. Az iskolatörténet, mint cseppben a tenger, összetevője és tükrözője a népnek, hazánk történelmének és a világtörténelmének. Ha ismerjük a helyet, ahol élünk, dolgozunk, tanulunk, jobban kötődünk hozzá.

Máté Györgyné – Ginczli Lajosné

Szegeden ülésezett a Honismeret szerkesztőbizottsága

A Megyei Levéltár adott helyet a Honismeret folyóirat szerkesztőbizottságának kihelyezett üléséhez. A vendégeket *dr. Karol Biernacki* levéltár-igazgató és *Prof. dr. Blazovich László*, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület elnöke fogadta. A szerkesztők ebben az évben harmadik alkalommal gyűltek össze, hogy döntsenek a következő számban megjelenő írásokról. Az Erkel-év kapcsán pályázat beadásáról is határoztak.

Délután három órakor a Somogyi-könyvtár alagsori termében került sor a folyóirat szerkesztője, *Halász Péter* „A Honismeret folyóirat szerepe a honismereti mozgalomban” című előadására, amit megelőzött egy csángó népdalokból álló műsor. *Gyüdi Eszter* (ének) és *Csenki Zalán* (koboz) a Piarista Mester Tanoda növendékei voltak az előadók. Színvonalas műsorukat a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület nevében egy-egy könyvjutalommal Blazovich professzor úr köszönte meg.

Halász Péter előadásának első részében a honismereti mozgalom történetét a XVIII–XIX. századig vezette vissza. Bár a civil egyesületeket feloszlató 1948-as rendelet után visszaszorult minden efféle tevékenység, de 1960 körül a Hazafias Népfront keretei között újraéledt a most már honismeretinek mondott munka. A mozgalom erejét jelzi, hogy a Népfront megszűnése után, a rendszerváltáskor, társadalmi kezdeményezésre sorra alakultak a megyei honismereti egyesületek, és létrejött ezek országos szervezete, a Honismereti Szövetség, amely folytatta a Honismeret folyóirat kiadását, és a korábban már sikeres programokat, mint a Honismereti Akadémiákat. Emellett újabb képzések is indultak, mint az Iskola és Honismeret konferenciák, az őszi szünetben pedig az Ifjúsági Honismereti Akadémiák a hagyomány és a történelem iránt érdeklődő diákoknak.

Előadásának második részében a Honismeret folyóiratról beszélt. Az évfordulós megemlékezésen kívül minden számban szó esik a hagyomány és a honismeret kapcsolatáról, a helytörténeti emlékhelyekről, pályázati lehetőségekről. A Krónikában, a Termésben a honismereti kutatások eredményeiről, a Könyvespolcban ismertetőket olvashatunk. Az Iskola és Honismeret rovatot *dr. Kovács Dániel*, a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület tagja szerkeszti.

Az előadás után szűkebb körben hozzászólásokkal folytatódott az összejövetel, ahol a tanárok felelősségéről is szó esett. Prof. Dr. Blazovich László levezető elnök arról beszélt, hogy a pedagógusok általában annyira leterheltek, hogy a honismeretet mint új információt csak ritkán építik be az óráik anya-

gába. Kivételnek számitanak a hallgatóság soraiban ülő Csongrád megyei pedagógusok: *Pál Lászlóné, Vargáné Nagyfalusi Ilona, Nagyfalusi Istvánné, Veszelinová Dánielné, Szilágyi Sándorné, Ormos Zsuzsanna, Pintér Istvánné, Gergelyné Bodó Mária, dr. Kopasz Filoméla, Károlyi Attila. Dr. Csorba Csaba* a jó tankönyvek fontosságára hívta fel a figyelmet. *Károlyi Attila* a források digitalizálását sürgette. *Debreczeni-Droppán Béla* az Országos Honismereti Szövetség honlapját ajánlotta a hallgatóságnak. *Gergelyné Bodó Mária* a középiskolásoknak tanulmányaik végén érettségi tételként építi be irodalomból és történelemből is a honismeretet. *Pál Lászlóné* a makói József Attila Gimnáziumban helyi, honismereti gyűjtőpályázatot hirdet évek óta. A sok hozzászólással a találkozói igazi szakmai műhellyé alakult át.

Gergelyné Bodó Mária

Dr. Erdődi Lajos, a „nép ügyvédje”

2010. február 25-én városi ünnepség keretében felavatták dr. Erdődi Lajos szociáldemokrata politikus, a „nép ügyvédje”, a kommunizmus áldozata emlékművét. Állította a gyulai Október 23. Alapítvány Gyulán, volt lakóháza helyén (Béke sugárút 31/a). Az avatóbeszédet dr. Erdmann Gyula alpolgármester, a kuratórium elnöke mondta. A programot gyertyagyújtás és koszorúzás zárta.

1902. augusztus 17-én született Forrai-Nagyiratoson (ma: Iratosu, Románia, Arad megye). Az Erdődi-család több nemzedéken át (igazoltan 1750-től) az ősi magyar településen, Gyulaváriban élt. A szegényparaszti család kis gazdaságukból és bérmunkákból tartotta el magát.

Elemi iskolai tanulmányait a gyulavári Állami Népipiskolában, a középiskolát a gyulai Római Katolikus Főgimnáziumban kiváló eredménnyel végezte el. 1922-ben kezdte meg egyetemi tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán, amit 1926-ban dicsérettel fejezett be. Már egyetemi éve alatt bekapcsolódott az egyetemi ifjúság különféle szerveződéseibe. Először a Diákok Házában kezdett el hasonló politikai érdeklődésű diáktársaival politizálni.

1926 decemberében barátjával, Fábíán Dániellel esatlakozott a Bartha Miklós Társasághoz (BMT). Vezetésükkel a BMT 1926 és 1930 között erős szervezetté épült ki. Vitaestek, előadások rendezésével igyekeztek egybegyűjteni a szellemi elitet, akik tudományos igénnyel vettek részt a magyarság sorskérdéseinek tisztázásában. Bizottságokat alakítottak – Tudományos, Művészeti, Szociálpolitikai, Irodalmi, Falubizottság.

Erdődi Lajos a BMT főtítkáráként, a szervező-, ismeretterjesztő, propagandamunkában vállalt oroszlánrészt. Megrendezték a Móricz Zsigmond emlékünnepeket (1927), a magyar ifjúság Ady Endre-ünnepségét (1928). Megszervezték országos kongresszusukat (1929). A második Ady-ünnepségen, szépszámú közönség előtt, leleplezték Ady síremlékét (1930).

1929-ben, az első „Magyar Föld Est” megrendezésével a BMT Ady Endre, Móricz Zsigmond, Szabó Dezső nyomdokain elindítója lett a „népi írók” mozgalmanak. Megjelentették lapjukat, az Új Magyar Föld-et. Ekkor már a BMT tagjai sorában tevékenykedett: Kodolányi János, Féja Géza, Kertész Dániel, József Attila, Illyés Gyula, Erdélyi József, majd Darvas József, Veres Péter, Tamási Áron. Kapcsolatban voltak Németh Lászlóval, Bajcsy-Zsilinszky Endrével, Pethő Sándorral, Püski Sándorral.

Az egyik legkiterjedtebb és legintenzívebb munkát a BMT Falubizottsága végezte Erdődi Lajos vezetésével. A magyar népi kultúra, a parasztság helyzete iránt érdeklődő és tenni akaró írók által megfogalmazott elméletek, programok, segítették a parasztság felemelésén munkálkodó pártok tevékenységét is. A Fábíán Dániel és Erdődi Lajos vezette BMT gyakorlati együttműködést dolgozott ki a Dénes István-féle Magyarországi Földműves és Munkáspárttal valamint, a szociáldemokrata párt által támogatott Magyarországi Földmunkások Országos Szövetségével (Takács József, Szeder Ferenc). Ez az együttműködés nagyban hozzájárult a Magyar Szociáldemokrata Párt (MSzDP) agrárprogramjának kidolgozásához, elfogadásához (1930). A BMT-ben folyó munka nagy lendületet adott a falukutató mozgalomnak is. 1930-ban Fábíán Dániel (Erdődi Lajos, Kodolányi János és íróteretesi segítségével) megírta a „Ki a faluba!” című röpiratát, melyet József Attila öntött végső formába.

Az 1929-től tartó gazdasági válság hatására megváltozott, megélenkült a politikai élet Magyarországon. A BMT-n belül is megjelentek a szélsőséges (bal és jobb) irányzatok. Különösen a kommunista pártaktivisták tevékenysége okozott nagy kárt a Társaságnak. Az addig jól működő szervezet szétesett,

ki ahogyan tudta meghálálta, kiegyenlítette tartozását. A helyi városi, társadalmi, népjóléti közügyekben tevékenyen vett részt. Kiváló felkészültségének és szervezőképességének köszönhetően a gyulai MSZDP szervezet megerősödött: aktív pártvezetés, növekvő létszám és tömegbefolyás, eredményes szereplés a választásokon stb. Politikai küzdelmeinek főbb tételei: birtokreform, demokratikus választások útján kormány- és rendszerváltozás, a szabad véleménynyilvánítást gátló törvények megsemmisítése, egyesülési, gyülekezési és sajtószabadság, szegény, tehetséges gyermekek ingyenes oktatása, a létminimum adómentessége, ingyenes, alapvető egészségügyi ellátás, széles körű szociálpolitika kiépítése stb. Aktivitása, munkája, segítőkészsége nyomán ismertsége és népszerűsége gyorsan nőtt. 1932-ben beválasztották a gyulai képviselőtestületbe is.

Dr. Erdődi Lajos szakmai, ideológiai, történelmi, gazdasági, politikai ismeretei olyan gazdagok és széleskörűek voltak, hogy embertársaival minden szinten jó kapcsolatot tudott kialakítani. Hosszan lehetne még sorolni azokat az okokat, tetteket, amelyek következtében közvetlen, jó kapcsolat épült ki közte és Gyula-Gyulvári (Viharsarok) népe között, akik a „*nép ügyvédje*” megtisztelő jelzővel illették ezért.

Az 1930-as években végzett társadalmi, politikai tevékenységével összhangban a magánéletében is példát mutatott. Polgári „család modellben” gondolkodott. 1933-ban feleségül vette Bencze Rózsát (1914–2003), aki élete végéig hű társa lett Erdődi Lajosnak. Három gyermekük született: Tamás (1934–1989), Zelma (1939) és Levente (1944). Családi házukban (Béke sugárút 31/a) békés harmonikus családi életre rendezkedtek be, amit a történelem, a politika nem várt eseményei széttörtek.

Dr. Erdődi Lajos gyors sikerei és népszerűségének növekedése, hamarosan ellenfelei támadását is kiváltották. A gyulai szociáldemokrácia erősödésére aktivizálódott a város hatalmi apparátusa. Megkezdtek a párt lejárátását, vezetőiket alaptalanul megvádolták, székházukat elvették. Súlyosbította a helyzetet Erdődi Lajos 1933-ban bekövetkezett váratlan letartóztatása. Barátjának, Boglári Békés Istvánnak írt levele, melyben bírálta a fennálló rendszert, a rendőrség kezébe került. Ez elég volt perbefogásához. Az országosan foganatosított tisztogatási akcióval, a Széll Jenő-Birki Ágnes csoport letartóztatásával kapcsolatosan, de attól függetlenül a budapesti törvényszék által tárgyalt ügyben, példátlanul súlyos büntetésben részesítették: kéthavi fogházbüntetés, egy évi hivatali és jogvesztés. A szegedi ügyvédi kamara kizárta soraiból és eltiltotta az ügyvédi gyakorlattól. Megsemmisítették városi mandátumát és elszigetelték a gyulai közélettől.

Mindez nem kedvetlenítette el, még elszántabban, konokul folytatta mozgalmi, politikai tevékenységét. Kiszélesítette kapcsolatait az alföldi agrárszocialista mozgalom vezetőivel. „Illegálisan” szervezte, tanította a Viharsarok falvainak szegényparasztságát, mezőgazdasági munkásait.

Az 1930-as évek közepétől a szociáldemokráta mozgalom, különösen vidéken meggyengült. Ebben a helyzetben bizonyos fellendülést hozott a Tiszántúlon, Takács Ferenc országgyűlési képviselő által vezetett nemzeti irányzatú agrármozgalom. Dr. Erdődi Lajos és a vihasarki szociáldemokraták kedvezően fogadták 1936-os programját, amely azonban az országos pártvezetés támogatása hiányában elsovadt.

tagjai nagyrészt elhagyták a BMT-t. Fábián Dániel, Erdődi Lajos és elvbarátai az MSZDP-ben folytatták politikai tevékenységüket a magyar parasztság felemeléséért, kultúrájának megmentéséért (1930).

Dr. Erdődi Lajos 1931-ben bírói-, ügyvédi vizsgát tett és a szegedi ügyvédi kamara felvette tagjai sorába. Ügyvédi irodát nyitott Gyulán. Azonnal bekapcsolódott az MSZDP gyulai szervezetének munkájába, annak ügyésze, vezető politikusa lett. Ügyvédi tevékenysége kezdettől összefonódott azzal a harcos, szívós, áldozatos munkával, amit a szegény alsó néposztályért tett. A szegények szeretetét ott-honról hozta. Mindenben azonnali segítséget nyújtott harcostársainak, elvbarátainak jogi- és mozgalmi ügyekben egyaránt. Eredményesen szállt szembe a hivatali szervekkel, amikor a hatalomnak kiszolgáltattott embereket képviselte. Hivatalos ügyeiket jutányosan, sok esetben fizetség nélkül intézte, majd

Aktivizálódott viszont a falukutató népi írók mozgalma is (Debreceniek, BMT). 1937-ben az egyetem ifjúság kezdeményezésére, a népi írók támogatásával megalakult a Márciusi Front (Kovács Imre, Féja Géza, Veres Péter, Erdei Ferenc, Darvas József), dr. Erdődi Lajos is csatlakozott a mozgalomhoz a korábbi BMT-s kapcsolatai révén.

A második világháború idején dr. Erdődi Lajos politikai tevékenységét a szociáldemokrata párt irányvonala határozta meg. Különösen aktívan támogatta a szociáldemokrata-kiszgazda együttműködést. Tárgyalásokat folytatott többek között, Tildy Zoltánnal (Szeghalom). Kapcsolatban állt bizonyos angolszász orientációjú körökkel is, segítő a háborúból való kiugrási kísérleteket. A német megszállás idején elhurcolták, de a nagyváradi gettóból megszökött.

1944. október 6-án a szovjet csapatok bevonultak Gyulára. Ezután feltétlenül számítottak dr. Erdődi Lajosra (korábbi politikai tevékenysége, népszerűsége miatt is) mind az új városi vezetésben, mind a helyi kommunista párt megalakításában. Ő viszont nem volt hajlandó olyan vezetésben részt venni, amely szovjet mintájú közigazgatást, moszkovita kommunista rendszert, diktatúrát kívánt kiszolgálni. Ezért a város, a megye új vezetői Vas Zoltán, a Vörös Hadsereg politikai osztályának megbízottja segítségével Erdődöt eltávolították a politikai életből.

1945 februárjától kezdtek működni az Igazoló Bizottságok. Dr. Erdődi Lajos „igazolása” országos jelentőségű ügy lett. A város új vezetői szerettek volna vele végleg leszámolni. Hamis vádak, rágalmak, igaztalan tanúvallomások után, bűnösnek találták, „népellenes” tevékenysége miatt és őrizetbe vették. Háromszori tárgyalás után – nagyrészt köszönhetően volt barátai, harcostársai, szeretett földije kiállásának – 1946-ban felmentették az összes vád alól, amit a jelenlévő tömeg nagy üdvözléssel fogadott. Dr. Erdődi ezek után visszavonult a politikai élettől. Ellenfelei sajnos nem.

1947. január 31-én dr. Erdődi Lajos házánál is megállt az a bizonyos fekete autó. Az államvédelmi-ek és két szovjet katona „tanúkihallgatásra” vitték Budapestre. Hosszas kihallgatás után, április 19-én a szovjet csapatok budapesti helyőrségének hadbírósa, tíz év átnevelő munkatáborban (Szovjetunió-GULÁG) letöltendő szabadságvesztésre ítélte. Ezzel megkezdődött élete végéig tartó száműzetése.

Rabságának főbb állomásai: Irkuzszk, Krasznójarszk, Novoszibirszk, Karabas, Szpaszsk, Karaganda, Aktasz. Borzalmas körülmények között dolgozott rabtársaival együtt bányákban, építkezéseken, vasút-építésen, a földeken. Rózsás János így írt róla könyvében: „Az egyik legnagyobb műveltségű és tudású magyar volt, akivel a fogságban összehozott a sors. Sokszor beszélgettünk a barakk tövében, boldogan hallgattam színes visszaemlékezéseit, biztató szavait” Dr. Erdődi Lajos 1955. november 24-én, a második nagy amnesztiával szabadult és hamarosan megérkezett családjához Budapestre. (A családnak ugyanis el kellett hagynia Gyulát, mindenüket elvették, felesége sem kapott ott munkát.) A fővárosban folytatták életüket, igen nehéz körülmények között. Erdődi Lajos csak fizikai dolgozóként tudott elhelyezkedni.

Az 1956-os forradalmat örömmel üdvözölte, de abban már nem vett részt. A család életkörülményei is javultak, rendeződtek – bár Erdődi megfigyelése nem szűnt meg. Volt barátaival való kapcsolatait is a minimálisra korlátozta. Ennek ellenére, egyik barátjának írt levele miatt izgatás vádjával 1960-ban húsz hónapi börtönbüntetésre ítélték.

Végül a sok megpróbáltatás, csalódás, lelkileg is összetörte. Nem harcolt tovább. Azonban elveiben mindvégig hitt, azokat soha fel nem adta, de látta, hogy életében azok már nem valósulhatnak meg.

1970. szeptember 17-én elhunyt. Csepelen helyezték örök nyugalomra, ahol a mindvégig hű felesége is nyugszik. Temetésén a búcsúbeszédet élete végéig jó barátja *dr. Fábian Dániel* mondta, méltatta munkásságát és jövőbe mutató eszmeiségét. 1994-ben a Fővárosi Bíróság megsemmisítette az 1960-ban hozott ítéletet. 1996-ban Moszkvából is megérkezett az igazolás az 1947-ben hozott ítélet megsemmisítéséről. Dr. Erdődi Lajos bűntelensége igazolást nyert, rehabilitálták minden szinten – igaz, csak jóval halála után.

Gyulai emléktáblájának elhelyezésével reméljük szellemisége is visszatért hű népéhez szeretett városába. Hiszen, amiért egész életében harcolt, ma is aktuálisak: a magyar nép kulturális, gazdasági fel-emelése, a vidék megtartó erejének növelése, a szélsőségek elutasítása, a realitáson alapuló nemzettudat, nemzetpolitika megvalósítása, a demokrácia érvényesítése, a szociális és jogbiztonság, melyekkel a jövő útját és feladatait is kijelölte.

Erdődi Rudolf

Regionális Honismereti Társulás alakult Párkányban

15 taggal, párkányi székhellyel 2010. április 27-én megalakult a *LIMES – ANAVUM Regionális Honismereti Társulás*. Az új néven bejegyzett szervezet mind szerkezetében, mind tartalmában részben folytatja azt a munkát, amit elődje, a kulturális társulás kilenc évig végzett.

Az alapítók szükségesnek találták, hogy a régió gazdag helytörténeti kutatásaival, feldolgozásával is foglalkozzanak publikálás, kiadványok, és továbbképzési programok formájában. Az elmúlt csaknem hatvan évben a Felvidék legdélibb részét, főleg az apró falvakat teljes pusztulásra ítélte a szlovák gazdasági és társadalmi politika, de az utóbbi évek demográfiai változásai is befolyásolták a helyzetet. Megszűntek a helyi szolgáltatások, munkahelyek, iskolák és a néphagyományon kívül a szellemi értékek is eltűntek. Alig van település a párkányi szűkebb régió 23 falvaiból, amelynek bármilyen jellegű helytörténeti kiadványa, krónikája lenne.

A Regionális Honismereti Társulás létrehozói segíteni szeretnék a kis falvak civil szervezeteit és önkormányzatait, főleg a helyi szellemi értékek feltárásában. Mindezt közös pályázatok elkészítésével, információ közvetítésével, és a falvakban szervezett rendezvények, szemináriumok rendezésével gondolkodnak.

Ebben az évben tervezik a 2008. és a 2009. évi Párkányban megrendezett nemzetközi történelmi konferenciák anyagának kiadását. 2010. szeptember 1-én emléktáblát helyeznek el Párkányban a lengyel menekültek emlékére, októberben pedig történelmi konferenciát szerveznek a Trianon 90 éve témában. A honismereti jellegű találkozók szervezését a tél folyamán kezdik el a régióban. 2011-ben Csókás Ferenc amatőr néprajzkutató és a kurtaszoknyás falvak egykori gyűjtője, kutatója, szellemi mindenese emléktábláját avatják majd szülőfalujában, Bényben vagy a kurtaszoknyás falvak központi településén.

Az alakuló ülésen megválasztották a Társulás vezetőségét. Elnök: *Dániel Erzsébet* etnográfus; alelnökök: *Boócz Mária* mérnök és *Retkes János*; régiós alelnök: *Baranyai Anna* Kéménd; titkár: *Palkovics Blanka*; gazdasági felelős: *Rákóczi István* mérnök; ellenőrző bizottsági tagok: *Mészáros Erzsébet* Muzsla; *Vércse Miklós* és *Túri Nagy Zsolt* mérnök

Dániel Erzsébet

In memoriam

Csetri Elek

Gyászhir érkezett Kolozsvárról: 2010. január 24-én 86 éves korában hirtelen elhunyt Csetri Elek történész, az erdélyi magyar tudományosság kiemelkedő személyisége. Személyében eltávozott – *Bodor András*, *Imreh István* *Jakó Zsigmond* után – az egykori Bolyai Tudományegyetem utolsó történész professzora. Csetri Elek azoknak a történészeknek a munkásságát folytatta – *Márki Sándorét*, *Biró Vencelét*, *Kelemen Lajosét* – akik a romantikus historizmus helyett modern szemléletet és módszereket honosítottak meg az erdélyi magyar történetírásban. Mesterének Kelemen Lajost tekintette, akitől magas fokú szakmai igényességet, a katedrán, a kutatómunkában való helytállást és a magyar nemzet iránti feltétlen elkötelezettség példáját tanulta.

Csetri Elek 1924. április 11-én a nagy történelmi múlttal rendelkező Tordán született, később gyakran emlegette, hogy pályaválasztásában jelentős szerepet játszottak az ókori és középkori műemlékek között eltöltött gyermekévek. Középfiskolai tanulmányait a *Kolozsvári Református Kollégiumban* végezte, egyetemi diplomáját 1947-ben a *Bolyai Tudományegyetemen* szerezte, ahol 1949-ben doktorált. Néhány éves középfiskolai tanárkodás után (Nagybányán és Marosvásárhelyen) került a Bolyai Tudományegyetem egyetemese történelem tanszékére, ahol megtisztelő feladatot kapott: a magyar nép történetéről tartott előadásokat.

A következő évtizedben egyetemi és tudományos munkássága szorosan összekacsolódott a Bolyai Tudományegyetem mindennapi életével, annak mindegyre zaklatottabb sorsával. A hatalom által titok-

ban megszüntetésre szánt intézményről a propaganda akkortájt kezdte terjeszteni azokat az állérveket, amelyek mintegy indokolták a „szükségyszerű” felszámolást, egyre többet hangoztatták, hogy a Bolyai a magyar nacionalizmus fészke, 1956-ban az ellenforradalmi erők gyűjtőtábor, a magyar értelmiség elszigetelődik a többségi román elitől és hasonlók. Ilyen körülmények között a magyar történelem előadása a legnehezebb feladatok egyike volt. Csetri Elek rendkívüli felkészültséggel jelent meg az előadásokon, tanítványai – köztük e sorok írója – bizonyíthatják, kötelességének becsülettel eleget tett mindaddig amíg a magyar történelem tanítását a Bolyai egyetemmel együtt 1959-ben meg nem szüntették.

A diktatúra éveiben a hatalom ellehetetlenítette az erdélyi magyar politika- és társadalomtörténeti kutatásokat, ekkor került előtérbe a gazdaságtörténet és a művelődéstörténet. Ilyen körülmények között közölte a *Tanulmányok az erdélyi kapitalizmus kezdeteiről* című kötetét (Bukarest 1956., társszerzőkkel), amely az erdélyi kapitalizmus első évtizedeit taglalta és levéltári kutatások alapján vizsgálta azt a kérdést, hogy a hagyományos társadalom világában megjelenő korszerű termelészközök (gépek) milyen hatással voltak a korabeli Erdély gazdasági-társadalmi fejlődésére.

Csetri Elek kutatásai jelentős mértékben hozzájárultak az erdélyi emlékiratirodalom feltárásához. Forrásközlései példaértékűek, saját alá rendezte és bevezetővel, jegyzetekkel ellátta Wass Pál *Fegyver alatt* című emlékiratát (1968), *Emlékezzünk régiekről* címmel (1973) Teleki Sándor emlékezéseit és válogatott levelezését. A forrásokhoz később is hű maradt, közölte Gyulay Lajos: *Naplóját (1820–1848 között)* (Kolozsvár 2004). Ez a mű a magyar irodalom legterjedelmesebb, 140 kötetes naplóorozata, mely a reformkor csodálatos panorámáját tárja az olvasó elé.

Személyiségtörténeti kutatásai során példaképével *Kelemen Lajossal* és a kolozsvári egyetem híres tanárával, *Márki Sándorral* foglalkozott. Figyelme azonban elsősorban az erdélyi Gênio, *Körösi Csoma Sándor* felé fordult, akiről két önálló kötetet is publikált: *Körösi Csoma Sándor indulása* (1979) és *Körösi Csoma Sándor* (1984) címmel. Az előbbi kötetet Szabó T. Attila *az erdélyi magyar tudománytörténeti vizsgálódás kitűnő forrásmunkájának* minősítette. Az erdélyi személyiségek közül a „Nagy Fejedelem” hatalmas ivelésű pályája is leköttötte. *Bethlen Gábor életútja* (1992) című művében nemcsak Erdély legnagyobb fejedelmének állít emléket, hanem kiemelten az erdélyi tolerancia eszméjének is.

Az egykori Bolyai Tudományegyetem történészeinek természetesen elsősorban a marxista történetírás szabályait kellett követni, de a legjobb kutatókat – így Csetri Eleket is – szellemileg jelentősen befolyásolta a francia történetírás és az Annales-iskola tagjainak munkássága. *Erdély változó társadalma. 1767–1821* (Bukarest 1980) című művében Imreh Istvánnal közösen Erdély társadalmi struktúráját Marc Bloch és az Annales-kör újító hatása alapján vizsgálja, kiemelve az interdiszciplinaritás jegyében a történelmi statisztikából levonható következtetéseket.

Csetri Elek 1949–1986-ig mint egyetemi oktató tevékenykedett, 1956-tól nyugdíjba vonulásáig a *Kolozsvári Történettudományi Intézet* főmunkatársa 1990-től az újjáalakult *Erdélyi Múzeum-Egylet* alapító és tiszteleti tagja, a szervezet munkájának tevékeny részese, egyike azoknak a személyiségeknek, akik kijelölték az új erdélyi magyar tudománypolitika elvi és gyakorlati kérdéseit. 1994 és 1997 között az *Erdélyi Múzeum* folyóirat felelős szerkesztője. 2004-ben, születésének nyolcvanadik évfordulójára az Erdélyi Múzeum-Egylet tisztelgő *Emlékkönyvet* jelentetett meg.

Csetri Elek több alkalommal is felhívta az erdélyi magyar történetírás nagy hiányosságára a figyelmet: ugyanis az erdélyi historikusok feladata lett volna az e területen élő magyarság történetének hiteles megírása és az erdélyi olvasóközönségnek való átnyújtása. Az Erdélyi Múzeum-Egylet a kötetet 1993-ban fel is vette a munkatervébe, de a munka sajnos mind a mai napig nem készült el. A vállalkozás azzal az indoklással maradt abba, hogy a kutatások „megoldatlan, kényes” kérdéseket vetnének fel.

Csetri Elek utolsó munkája 2009-ben *Erdély az ébredő Európában* címmel hagyta el a nyomdát, az EME által tervezett könyvbemutatót sajnos már nem érthette meg.

Csetri Elek 1984-ben a *Körösi Csoma Sándor emlékéremmel* tüntették ki, a kolozsvári *Kelemen Lajos Múemlékvédő Társaság* tiszteletbeli elnöke, 1990-től a *Magyar Tudományos Akadémia* külső tagja.

Egykori professzorunkat 2010. január 29-én Kolozsváron temették. Csetri Elek a házsongárdi Pantheonban Kelemen Lajos, Szabó T. Attila, Jakó Zsigmond mellett alussza örök álmát. Emléke legyen áldott, nyugalma csendes!

Sebestyén Kálmán

Lami István

Lami István a magyarországi szlovákság egyik meghatározó személyisége volt. Tevékenysége rendkívül szerteágazó, mégis legátfogóbb a népművelői és néprajzkutatói munkássága.

1925. október 15-én Püspökatvanban, szegény szlovák paraszti család második gyermekeként született. Alig két esztendő, amikor édesapját elveszíti. 1932-ben kezdi meg tanulmányait a helyi hatosztályos katolikus iskolában, ahol szigorú fenyítés mellett oktatják a magyar nyelvre. Nyolcosztályos általános műveltséget már felnőtként szerez.

Még nincs 15 esztendő, amikor 1940 nyarán elveszi a teendőket 70 esztendő nagypjától a ház körül és a földeken. Fiatalon bekapcsolódik a Katolikus Legényegylet Országos Tanácsának (KALOT) népfőiskolai mozgalmába. Az ennek keretében Érden eltöltött hónapok meghatározóvá válnak élete során. 1941 augusztusában meghívást kap kulturálistitkár-képző tanfolyamra. Útravalót a népi színjátszás és mesejáték rendezésének terén *Muharay Elemértől* és a néptánc elsajátításában mesterétől, *Molnár Istvántól* kap. A képzés sikeres elvégzése után a Szatmárnémetiben alakult Népfőiskolára küldik kulturális titkárnak, ahol népdalt és népi táncot oktat. Ekkor köt életre szóló barátságot a később országosan elismert néptáncszólam *Vásárhelyi Lászlóval*. Utolsó közös filmjükben (Falusi mesék, 1997.

Rendező: *Király Katalin*) eltáncolják a könyvi verbunkot, amit ifjúságuk hajnalán Lami István tanított a hallgatónak.

1942-től néptáncokat jegyez le és dalokat gyűjt. A szakmát olyan kitűnő folkloristák mellett tanulja, mint *Manga János, Görnyei Sándor, Andrásfalvy Bertalan, Martin György*. 1943-ban megalapítja, majd vezeti a püspökatvani néptáncsoportot. 1946-tól az „english néptánc mozgalom” jeles alakja. A Szamos néptánc együttesben táncol, majd a Népi Kollégiumok Országos Szövetségének (NÉKOSZ) táncosa. A Szabó Iván vezetésével 1948-ban megalakult Magyar Néphadsereg Központi Művészegyüttese alapító tagjai között ő is jelen van. Ötvenéves hivatásos pályafutása alatt két évig szólistaként táncol. 1955-ben fél évet tölt a Fővárosi Nagycirkusz művészeként a Német Demokratikus Köztársaságban. Táncos pályafutása a Budapest Táncegyüttes svájci turnéjával ér véget.

A Népművelési Intézet munkatársaként a népi együttesek irányító szakembere, országos néptánc fesztiválok szervezője. Táncot oktat, koreográfiákat készít és a gyermekjátékok oktatására irányuló módszertani kiadványokat ír.

Fiatalon nősül, elveszi Győri Máriát, aki hű társaként egy életen át megteremti számára munkájához a békés, szerető családi háttérrel. 1948-ban megszületik első fiuk, akit korán elveszitenek. Móni, Anna, Eszter és István gyermekeiket felnevelik, iskoláztatják.

Miután felnőtként leérettségizik, 1967-ben Debrecenben egyetemi diplomát szerez népművelő-könyvtárosként.

1960-tól szerteágazó népművelői tevékenységet folytat a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségében, és a hazai szlovákság kulturális életét szervezi. Biztatására sorra alakulnak a hagyományörző együttesek és népdalkörök. A magyar „Röpülj páva!” mozgalom mintájára megszervezi a népszerű „*Výletel viák*” minősítő seregszemlét. A számára oly kedves szlovák népdalokat csokorba gyűjti a „*Ked' si ja zaspievam*” (1988) kötetbe.

1972-ben a Szövetség mellett létrehozza a Honismereti és Néprajzi Szekciót, s annak titkáráként néprajzi gyűjtő táborokat szervez, melyekben maga is részt vesz és lelkes kutatóvá válik. A gyűjtőmun-

Az ifjú házaspár Lami István
(Gönyei Sándor felvétele)

kát valamennyi magyarországi szlovák nyelvszigetre kiterjeszti, s így megteremtí a szlovák nemzetiség kulturájának összehasonlító vizsgálatát. Felgyűjti és publikálja a magyarországi szlovákok szokásait, dalait, meséit és balladáit. E tevékenységének eredményeként lát napvilágot a „Slovenské ľudové balady v Maďarsku„ (1981, ford. Magyarországi szlovák népballadák), „Rozprávky spod Piliša„ (1982, ford. Piliši mesék), „Ludové rozprávky Slovákov v Maďarsku“ (1983, ford. Magyarországi szlovák népmesék), Východné zvyky a ľudové hry“ (1984, Évnyelvi szokások és népi játékok).

Éveken át segíti a Národopis Slovákov v Maďarsku (ford. Magyarországi Szlovákok Néprajza) folyóirat szerkesztését.

Nagy felfedezése a pilisszentkereszti mesemondó, Ágfalviné Jánszki Mária. A tőle lejegyzett mesék a falu szülőltje, Gregor Papuček költő szerkesztésében „Drotár podrotuje slniečko„ (1999, ford. A drótos megdrótozza a Napot) címmel jelennek meg. A település érdemei elismeréseként 2000-ben „Pre Mlynky – Pilisszentkeresztért Emlékéremet„ adományoz Lami Istvánnak.

Az 1970-es években megjelenteti a szlovák nyelvű Ludové noviny hetilapban és Náš kalendár évkönyvben meséit, anekdotáit. Ezek egy kötetben magyarul „Olvasás holdfénynél: Falusi történetek, önvallomások„ (2003) és szlovák nyelven „Dedinské príbehy„ (1995) „Čítanie pri mesiaci„ (2005) címmel látnak napvilágot.

Nem feledkezik meg a táncsoportok szakmai segítségéről sem. Intenzív nyári táborokat szervez az együttesvezetők részére. A Matica slovenská segítségével anyaországi képzésüket is támogatja. A csoportok számos hazai és szlovákiai fesztiválon népszerűsíthetik a magyarországi szlovákok néptánckultúráját.

1986-ban nyugdíjba vonul. Elérkezett az aktív publikálás ideje. Éjjeliórként összeállítja a magyarországi szlovákok lakodalmi szokásait bemutató „Stratila som pártu„ kötetet.

Szülőfalujában, Püspökhatvanban, az önkormányzat kulturális bizottságának tagja. Folyamatosan jelennek meg néprajzi írásai, majd a szülőfaluja történetét felölelő „Fejezetek Püspökhatvan múltjából„ (1997).

A közelmúltig aktívan figyelemmel kísérte a magyarországi szlovákság kulturális életének történéseit és a betegsége sem gátolta abban, hogy szakmai tudásával támogassa az őt felkereső folkloristákat. Biztatott, hogy vegyem át a stafétát és folytassam gyűjtőmunkáját, hiszen „még elérhető a hazai szlovák kultúra egy batyura való eleme, amelynek bemutatása emelné a gyengülő, fogyatkozó szlovák önismeretet, erősítheti az öntudatot...”. Segített az Ecséri lakodalmis igaz történetének feldolgozásában. Nagy meglepetéssel töltötte el, hogy a Szlovák Közművelődési Központ sikeresen megrendezte a hazai szlovák táncegyüttesek és hagyományörző csoportok minősítő versenyét (Vo víre tanca – Táncforgatag 2009), és hogy az általa alapított püspökhatvani táncsoport szerepét átvette a Püspökhatvani Népi Együttes.

Élete során több kitüntetésben volt része, ezek közül a legjelentősebbek: Április 4. Érdemrend (1985); a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Alapítvány Nívódíja (1994); a „Za slovenskú národnosť“ (Szlovák nemzetiségért) díj (1998); a népművészet megőrzésében és átörökítésében végzett kiemelkedő munkájáért Életfa-díj (2004); az Országos Szlovák Önkormányzattól „Za našu národnosť“ (Nemzetiségünkért) díj (2005); a Magyar Művelődési Intézettől a Pro Cultura Minoritatum Hungariae közművelődési díj (2005).

Utolsó írásában summázta életét és pályafutását. „Ha az ember szerencsésen megöregszik, bölcsébbé válik. Tudja, mi mindent élt meg, míg azt fiatalon nem sejtethi. A jó kaszáló napnyugtával visszatekint és látja mit végzett a nap folyamán. Amikor az öregember visszapergeti az eltelt esztendőket, látja élete eredményét. Önmagamat kérdezem: mit értem el? A feleségemmel közösen öt gyermekünk közül négyet – három leányt és egy fiút – felneveltünk. Korán megtanultam, hogy az életben a legszükségesebb: legyen mit enni, legyen hol lakni és legyen mit magunkra ölteni. Ezeket önmagam és családom számára mindig biztosítottam. Szerényen éltünk, de ami szükséges volt, arról én gondoskodtam. Hét felnőtt unokám van, és négy dédunokám. Boldog ember vagyok. Felnőttként azzal foglalatalkodtam, amit igazán szerettem...” (Štefan Lami: Čítanie pri mesiaci. 2007).

Lami István, mindenki Pista bácsijának lelke 2010. január 14-én az éjszakai órákban örökre eltávozott. Reánk hagyott öröksége szellemi táplálékkul szolgál a hazai szlovákságnak. Emlékét örökké őrizzük!

Király Katalin